

FRANCISZEK SIEG

**„PODOBNY DO SYNA CZŁOWIECZEGO”
(ANALIZA PORÓWNAWCZA Ap 1, 12—16; 19, 11—16)**

Przedmiotem podjętej tu porównawczej analizy będą niektóre określenia, jakie występują w opisach postaci przedstawionej w wymienionych w podtytule tekstach. Synoptyczne zestawienie określeń ułatwi zrozumienie analogii i zachodzących związków.

Określenie w formułach oznajmiania Ap 2—3		Analogie w 1,12—16	Analogie w 19,11—16
siedem gwiazd (...)	2,1c;3,1b	1,16a.20	—
siedem świeczników (...)	2,1c	1,12.13.20	—
Pierwszy i Ostatni Który był umarły,	2,8	1,17	—
a ożył	2,8b	1,18	—
miecz (...)	2,12b	1,16	19,15.21
Syn Boży	2,18b	—	—
oczy (...)	2,18b	1,14b	19,12a
stopy (...)	2,18b	1,15a	—
Siedem Duchów (...)	3,1b	—	—
Święty	3,7b	—	—
Prawdziwy	3,7b	—	19,11
klucz Dawida	3,7c	—	—
Ten, który otwiera,	3,7c	—	—
Ten, który zamyka	3,7c	—	—
ho Amen	3,14b	—	—
Świadek	3,14b	—	19,11
„Początek stworzenia”	3,14c	—	—

Z powyższego zestawienia wynika, że pięć określeń ze wspomnianych formuł Ap 2—3 odnosi się do Ap 1,12nn, dwa do Ap 1,17n, cztery do Ap 19,11nn. Zatem liczbowe stosunki nie są

regularne. Szereg określeń nie występuje ani w pierwszym, ani w drugim opisie postaci.

Z kolei będą omawiane najpierw określenia w opisie Ap 1,12—16 z uwzględnieniem literackich związków z formułami Ap 2—3. Następnie opis 19,12—16 i jego związki z Ap 2—3, a także z Ap 1,12—16. Poszczególne etapy analizy zostaną zamknięte wnioskami; całość zaś wnioskami natury ogólniejszej.

Opis postaci w Ap 1,12—16

Autorzy wskazywali już niejednokrotnie na zapożyczenie cech w opisie postaci w Ap 1,12nn ze Starego Testamentu. Możemy ograniczyć się do ich przypomnienia: *włosy białe*, w. 14a — por. z Dn 7,9 (cecha szaty Starowiecznego); *oczy jak płomień ognia* w. 14b — por. z Dn 10,6 (cecha anioła); *nogi (stopy)...*, w. 15a — por. z Dn 10,6 (cecha anioła); Ez 1,7; *szata (...)*, w. 13b — por. z Dn 10,5 (cecha anioła); Ez 9,2.11; *głos (...)*, w. 15b — por. z Dn 10,6 (cecha anioła); Ez 43,2; *miecz w ustach*, w. 16b — por. z Iz 49, 2 (cecha Sługi Jahwe); 4 Ezd 13,9; *oblicze rozpromienione*, w. 16c — por. z Wj 34,29; Sdz 5,31 (cechy ludzi żyjących w przyjaźni z Bogiem).

Zatem cechy odnoszone do postaci podobnej do Syna Człowieczego w Ap 1,13 były w Starym Testamencie przypisywane zarówno postaciom niebieskim jak i ziemskim.

Dwóch natomiast motywów, które występują w opisie Ap 1,12—16, nie zauważa się ani w Starym Testamencie, ani w literaturze judaistycznej. Są to: 1. siedem gwiazd w prawej ręce (w. 16a); 2. ktoś obecny pośród siedmiu złotych świeczników (w. 12b.13a).

Z analizy tekstu oraz z kontekstu wynika, że chociaż z jednej strony opis postaci w Ap 1,12—16 nie jest całkowicie oryginalny, gdyż zawiera liczne ukryte cytaty, to z drugiej strony pewne okoliczności wskazują na to, że w Ap 1,12—16 mamy do czynienia nie tylko z czystą kompilacją zapożyczonych elementów, lecz z opisem, za którym kryje się osobiste doświadczenie autora. Okolicznościami tymi są:

1. w kontekście opisu postaci autor powołuje się na własne doznania;
2. w opisie występują dwa motywy nie zapożyczone;
3. zapożyczone zaś zostały umieszczone w odmiennym kontekście.

Tę część rozważań możemy zamknąć wnioskiem, że tekst Ap 1,12—16 stanowi w dużej mierze literacką stylizację, chociaż nie wyłącznie. Autor bowiem wyraził swoje doznania zapożyczonymi

słowami, a nawet całymi zwrotami, które były zapewne zrozumiałe dla współczesnego mu czytelnika.

Znamienną też jest rzeczą, że aczkolwiek określenie „podobny Synowi człowieczemu” (Ap 1,13) nawiązuje do Dn 7,13, autor tekstu Ap 1,12nn nie włączył do tego opisu żadnych innych okoliczności z Dn 7. Nie ma w nim wzmianki o Starowiecznym ani o intronizacji „podobnego do Syna człowieczego”, ani o sadowniczym gremium. Brak też motywu obłoków. Natomiast można je odkryć w innych tekstach Apokalipsy św. Jana. I tak Starowieczny z Dn 7 pozostaje w pewnej analogii do Zasiadającego w Ap 4; 5; 20; Sąd z Dn 7 przypomina 24 Starców z wymienionych rozdziałów Apokalipsy; akt intronizacji u Dn 7 może być, mimo zachodzących różnic, odpowiednikiem intronizacji Baranka w Ap 5, bowiem o władzy i królestwie, względnie o wykonywaniu władzy, jest wielokrotnie wzmianka w różnym kontekście w rozdziałach Ap 5—22. Wreszcie motyw przyścia na obłokach występuje w Ap 14,14. Istnieje zatem, jak się wydaje, wielki problem analogii motywów z Apokalipsy św. Jana do opisów w Księdze Daniela. Nie jest wykluczone, że relacje z wymienionych Ksiąg dotyczą tych samych rzeczywistości. Kwestie zasygnalizowanych analogii wymagają odrębnych studiów.

Stosunek określeń z Ap 1,12—16
do analogicznych określeń z Ap 2—3

Niektóre atrybuty przypisywane postaci w Ap 1,12nn są wspólne także dla postaci w Ap 2—3. Metafora siedmiu gwiazd (Ap 1,16a) występuje aż w dwóch formułach oznajmiania Ap 2—3. Najpierw w kontekście siedmiu świeczników (2,1c), a potem w zestawieniu z Siedmiu Duchami (3,1b):

„Mający w swej prawej ręce siedem gwiazd” (1,16a);

„Trzymający siedem gwiazd w swej prawicy” (2,1c);

„Mający siedem Duchów Bożych i siedem gwiazd” (3,1b).

We wszystkich trzech tekstach zauważa się tę samą grupę wyrazową, chociaż w zróżnicowanym układzie. Szyk wyrazów w Ap 1,16c, który wydaje się trochę nieskładny, może świadczyć o pierwszej redakcji, literacko jeszcze niewyglądzonej, podczas gdy w Ap 2,1c oraz 3,1b przejawia się więcej literackiego spokoju i zauważa się staranne wykończenie. Również kontekst w Ap 2—3: stereotypowa formuła *táde légei*, stosunkowo dowolne umieszczenie tej samej metafory w różnym kontekście w Ap 2,1c i 3,1b oraz w odmiennym kolejności niż w Ap 1,16c — wszystkie te okoliczności wskazują na późniejszą redakcję tekstów w Ap 2—3. Możliwe, że

autorytatywna interpretacja siedmiu gwiazd jako (siedmiu) Aniołów siedmiu Kościołów (Ap 1,20), dała redaktorowi Ap 2,1c i 3,1b podstawę do dowolnej aplikacji tekstu z Ap 1,16c w dwóch różnych pismach.

Metafora siedmiu świeczników występuje w opisie Ap 1,12n dwukrotnie. Poza tą sekcją zauważa się ją jeszcze w Ap 1,20 i 2,1c. I znowu różnice Ap 2,1c w stosunku do Ap 1,12n, przy uwzględnieniu odmiennego kontekstu, świadczą, podobnie jak przy motywie siedmiu gwiazd, o późniejszej redakcji Ap 2,1c. Zresztą w opisie postaci w Ap 1,12nn siedem gwiazd występuje nie w bezpośrednim kontekście siedmiu świeczników, lecz dopiero w w. 16.

Innym motywem wspólnym dla omawianych tekstów są stopy podobne do drogiego metalu:

„a stopy jego podobne do chalkolibanu jakby w piecu rozżarzone” (1,15a);

„a stopy jego podobne do chalkolibanu” (2,18c).

Poza przytoczonymi dwoma tekstami wymieniona metafora nie powraca więcej w Apokalipsie św. Jana. Analogiczne okoliczności jak przy wyżej omawianych przenośniach potwierdzają późniejszą redakcję krótszej wersji.

Wyrażenie natomiast „czy jak płomień ognia” (Ap 1,14b), które występuje także w Ap 2,18c, pojawia się znowu w opisie postaci w Ap 19,12a. Ta grupa wyrazowa pełni w Ap 2,18c funkcję określenia podmiotu, który został określony imiesłowem rzeczownikowym, podobnie zresztą jak w pozostałych formułach oznajmiania Ap 2—3. Ten fakt oraz kontekst stereotypowej formuły *táde légei* świadczą o późniejszej redakcji Ap 2,18c zarówno w stosunku do Ap 1,14b, jak i do Ap 19,12a.

Najczęściej powraca metafora miecza wychodzącego z ust:

„a z ust jego wychodził miecz obosieczny, ostry” (1,16);

„To mówi Ten, który ma miecz obosieczny, ostry” (2,12b);

„i będę walczył z nimi mieczem moich ust” (2,16b);

„a z ust jego wychodzi ostry miecz, by nim uderzyć narody” (19,15a).

Wiersz Ap 2,16b przynoszący informację o walce mieczem z ust uzupełnia charakterystykę miecza z Ap 2,12b, która tym samym odpowiada opisowi w Ap 1,16b. Wielokrotnie zaś wzmiankowane różnice w kontekście określeń formuł oznajmiania Ap 2—3 potwierdzają zapożyczenia tego motywu właśnie z Ap 1,16b.

Tę krótką porównawczą analizę określeń z opisu Ap 1,12—16 z odpowiednimi tekstami z Ap 2—3 można zakończyć ogólnym wnioskiem, że autor lub redaktor Ap 2—3 wykorzystał z dużą

swobodą elementy ze wspomnianego opisu postaci w Ap 1,12—16. Wobec powyższego wypada przyjąć, że odnośne teksty Ap 2—3 są, w stosunku do Ap 1,12—16, późniejszej redakcji. Noszą one także cechę literackiej stylizacji, która nadaje pismom Ap 2—3 jednorodną pod względem formy wprowadzenie.

Opis postaci w Ap 19,11—16

W porównaniu z opisem w Ap 1,12—16, występuje tu wiele nowych motywów. Wspólne są tylko metafora oczu jak płomień ognia oraz miecz w ustach. Fraza zaś „Wierny i Prawdziwy” (Ap 19,11b) nawiązuje do Ap 2—3. Liczne zaś są referencje do tekstów innych rozdziałów tej Księgi.¹ Jeżeli chodzi zaś o Stary Testament, więcej analogii znajduje się w tekstach o wykonywaniu sądu w księgach Izajasza, Joela oraz w Psalmach. Zresztą w opisie postaci w Ap 19,11—16 kładzie się zasadniczy nacisk właśnie na to, że jeździec ten „ze sprawiedliwością sądzi i walczy” (w. 11c), co w zupełności harmonizuje z szerszym kontekstem, w jakim opis tej postaci został umieszczony. I znowu przypomnieć tu wypada, że liczne ukryte cytaty w omawianym tekście nie mogą jeszcze stanowić wystarczającej podstawy dla zaprzeczenia autentyczności doznań autora.

Relacje do Ap 1,12—16

Pierwszym atrybutem postaci z opisu Ap 19,11—16 wspólnym z Ap 2—3, a także z Ap 1,14b, są wspomniane już oczy jak płomień ognia. W porównaniu z Ap 1,14b tekst w Ap 19,12a nie wykazuje większych różnic. Kontekst zaś świadczy o późniejszej redakcji Ap 19,12a w stosunku do Ap 1,14b, gdyż dotyczy on dalszego rozwoju sytuacji.

W tekście o mieczu wychodzącym z ust (Ap 19,15) autor podkreśla tylko jego ostrość (okseia), co jest synonimem efektywności walki. Potwierdza to zresztą fakt, że autor umieścił ten atrybut postaci w Ap 19,15 w kontekście cytatu z Ps 2,9. O tym ostatnim nie ma żadnej wzmianki ani w opisie postaci Ap 1,12—16,

¹ *Ujrzałem niebo otwarte* — por. Ap 4,1, także Ez 1,1; *biały koń* — por. Ap 6,2; 2 Mch 3,25; 11,8; *Wierny i Prawdziwy* — por. Ap 1,5; 3,7,14; *ze sprawiedliwością sądzi i walczy* — por. Ps 69,11; Iz 11,4n; *oczy jak płomień ognia* — por. Ap 1,14; 2,18c; Dn 10,6; *diademy* — por. Ap 13,1; *ma wypisane imię* — por. Ap 2,17; *szata we krwi skąpiana* — por. Iz 63,1n; *wojska w niebie (...)* — por. Ap 17,14; *Słowo Boga* — por. J 1,1 (?); *miecz w ustach* — por. Ap 1,16; 2,12,16; Iz 11,4; Ps 2,9; *wyciska tłocznię wina zapalczego gniewu* — por. Ap 14,19; Iz 63,3; Jl 4,13; *Król królów, Pan panów* — por. Dn 10,17; 2,47; 2 Mch 13,4.

ani w omawianych formułach Ap 2—3. Występuje on natomiast w formule obietnicy nagrody w Ap 2,28n, czyli w piśmie skierowanym do innego Kościoła niż ten, któremu przedstawiono postać z mieczem w ustach (Ap 1,12b.16b). I znowu ze względu na kontekst, zwłaszcza Ps 2,9, omawiana fraza w Ap 19,15 wydaje się być późniejszej redakcji.

Zapózyczenia motywów z Ap 1,12nn i odnoszenie tych samych określeń atrybutów do osoby opisanej w Ap 19,11—16 świadczy o tym, że w świadomości autora tekstu Ap 19,11nn postaci obu opisów utożsamiają się. Znamienne jest jednak fakt, że poza wymienionymi dwoma motywami nie zauważa się w opisie Ap 19,11—16 innych atrybutów postaci z Ap 1,12—16. Autor wybrał zatem z tego opisu tylko te motywy, które, jego zdaniem, najbardziej podkreślają sądowniczy i wojenny charakter postaci w Ap 19,11—16.

Jak wynikało ze synoptycznego zestawienia, w opisie postaci w Ap 19,11—16 występują także atrybuty, które zachodzą również w formułach oznajmiania Ap 2—3 — „Wierny i Prawdziwy” (3,7b; 3,14b). Kontekst wskazuje jednak na późniejszą redakcję tych tekstów.

Zatem opis postaci w Ap 19,11—16 został oparty także na tekstach z Ap 1,12—16 i Ap 2—3.

Ogólne wnioski końcowe

W Ap 1,12—16, jak wynika z kontekstu, zwłaszcza z Ap 1,17n opis odnosi się do Chrystusa Zmartwychwstałego. Autor Ap 2—3 przedstawia Go w różnych jego atrybutach poszczególnym Kościołom lokalnym. W Ap 19,11nn zaś opisuje się Chrystusa Zmartwychwstałego jako powszechnego Władcę, który sprawiedliwie sędzi i walczy (w. 11). Omawiane grupy tekstów tworzą rodzaj tryptyku chrystologicznego, który został zarysowany przez literacką stylizację.

Wyłania się też szerszy problem występowania w literaturze okresu międzytestamentowego i nowotestamentowego literackiej stylizacji jako formy lub rodzaju literackiego.

Franciszek Sieg